

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за листопад 2021 року

Зміст

1. Спори, що виникають із трудових правовідносин	5
1.1. Обмеження роботи обладнання, зниження рентабельності виробництва та наявність дебіторської заборгованості не є підставами для оголошення на підприємстві простою відповідно до положень статті 34 КЗпП України	5
1.2. Лише використання неналежного порядку захисту трудових прав (звернення до відповідних органів щодо перевірки дотримання роботодавцем законодавства про працю) не може бути підставою для поновлення пропущеного строку звернення до суду	7
1.3. Недобросовісна поведінка працівника, що полягає в ухиленні від отримання трудової книжки та копії наказу про звільнення, має враховуватися судом при вирішенні питання щодо дотримання строків звернення до суду для захисту трудових прав	9
2. Спори, що виникають із житлових правовідносин	10
2.1. Громадяни, які проживають у гуртожитках, не наділені правом звернення до суду з позовами про передачу гуртожитків у власність територіальних громад, оскільки їх право на приватизацію житлових приміщень у таких гуртожитках має похідний характер й виникає лише після передачі гуртожитків у власність відповідної територіальної громади	10
3. Спори, що виникають із спадкових правовідносин	12
3.1. Зміна думки щодо відмови від спадщини у зв'язку з невиконанням певних домовленостей у подальшому особою, на користь якої здійснена така відмова, не може бути достатньою підставою для визнання заяви про відмову від спадщини недійсною відповідно до положень статті 230 ЦК України	12
3.2. Несвоєчасне здійснення державної реєстрації посвідченого заповіту в Спадковому реєстрі не зумовлює його нікчемність та не є підставою для визнання заповіту недійсним	14
3.3. Особливий правовий режим на тимчасово окупованій території України та необхідність встановлення факту смерті, отримання свідоцтва про смерть спадкодавця на підконтрольній території України, є поважною причиною пропуску спадкоємцем шестимісячного строку для прийняття спадщини	15
4. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	16
4.1. Зміна ставлення однієї зі сторін до наслідків укладеного договору про поділ майна подружжя не свідчить про наявність помилки на момент його укладення і не є підставою для визнання договору про поділ майна подружжя недійсним	16

5. Спори, що виникають із питань захисту права власності	17
5.1. Особа, яка заявляє вимогу про визнання недійсним свідоцтва на знак для товарів і послуг, має діяти добросовісно, не допускати зловживання правом, зокрема й на реєстрацію певного позначення як знаку для товарів та послуг, не з метою індивідуалізації товарів та послуг, а з метою перешкоджання іншому суб'єкту у використанні певного позначення	17
6. Спори, що виникають із загальних положень про договір	19
6.1. Укладення обдаровуваним фіктивного договору дарування, яким було відчужено подаровану річ, свідчить про збереженість дарунка та є підставою для його повернення в натурі відповідно до частини першої статті 727 ЦК України	19
7. Питання процесуального права	22
7.1. Вимога про встановлення факту родинних відносин між померлими родичами позивача, заявлена разом із вимогою вирішити спір про право (право на спадщину), вирішується у позовному провадженні	22
7.2. Ухвала суду про відмову у прийнятті заяви про збільшення позовних вимог може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення суду	23
7.3. Ухвала суду про відмову у витребуванні доказів не підлягає апеляційному оскарженню окремо від рішення суду	25
7.4. Ухвала про відмову у затвердженні мирової угоди, яка укладена на стадії виконання судового рішення, може бути оскаржена в апеляційному порядку	26
7.5. Ухвала суду про повернення зустрічної позовної заяви підлягає апеляційному оскарженню	28
7.6. Під час вирішення питання про поновлення строку на апеляційне оскарження судового рішення апеляційний суд має з'ясовувати час виготовлення повного тексту судового рішення, внесення відомостей щодо результатів розгляду справи до Єдиного державного реєстру судових рішень, а також перевіряти дотримання судом першої інстанції процедури надіслання та отримання особою повного тексту судового рішення	29
7.7. Вид забезпечення позову у вигляді арешту земельної ділянки не є співмірним із позовними вимогами про скасування державного акта про право власності на землю та визнання недійсним договору купівлі-продажу, оскільки рішення суду за наслідками розгляду цих вимог не підлягає примусовому виконанню	31
7.8. При вирішенні питання про видачу дублікату виконавчого листа судам необхідно перевіряти обставини переривання строку пред'явлення його до виконання та обставини надсилання стягувачу виконавчих документів	32

7.9. Судові витрати, пов'язані з розглядом адміністративної справи в суді, не є збитками чи шкодою у розумінні вимог статей 22, 1166, 1173–1175 ЦК України, тому питання про їх розподіл повинно вирішуватися в порядку, передбаченому нормами КАС України

34

1. Спори, що виникають із трудових правовідносин

1.1. Обмеження роботи обладнання, зниження рентабельності виробництва та наявність дебіторської заборгованості не є підставами для оголошення на підприємстві простою відповідно до положень статті 34 КЗпП України

10 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом Первинної профспілкової організації Добротвірської ТЕС до Акціонерного товариства «ДТЕК Західенерго» (далі – АТ «ДТЕК Західенерго», товариство), третя особа – відокремлений підрозділ «Добротвірська теплова електрична станція АТ «ДТЕК Західенерго» (далі – ВП «Добротвірська ТЕС АТ «ДТЕК Західенерго»), про визнання протиправною бездіяльності, скасування наказів та зобов'язання вчинити дії щодо усунення виявлених порушень.

Суд установив, що згідно з наказами АТ «ДТЕК Західенерго» «Про організацію та введення простою» введено із 22 листопада до 31 грудня 2019 року, а потім продовжено до 31 березня 2020 року вимушений простій ДТЕК Бурштинська ТЕС, ДТЕК Добротвірська ТЕС, ДТЕК Ладжиженська ТЕС, Галременерго, що виник не з вини працівників. Обмежено здійснення виробничої діяльності товариства, із залишенням вивши в роботі незначної кількості електрогенеруючого обладнання. Також наказом АТ «ДТЕК Західенерго» від 10 січня 2020 року № 3 «Про зміни в організації виробництва та праці та організацію заходів щодо встановлення неповного робочого часу» запроваджено в товаристві зміни в організації виробництва та праці через скорочення обсягів виробництва, стале падіння фінансових показників та збільшення дефіциту обігових коштів.

Місцевий суд визнав протиправною бездіяльність АТ «ДТЕК Західенерго» щодо неусунення порушень колективного договору та угоди щодо ВП «Добротвірська ТЕС АТ «ДТЕК Західенерго»; скасував накази АТ «ДТЕК Західенерго» «Про організацію та введення простою», «Про продовження простою» та наказ від 10 січня 2020 року № 3 «Про зміни в організації виробництва та праці та організацію заходів щодо встановлення неповного робочого часу» щодо ВП «Добротвірська ТЕС АТ «ДТЕК Західенерго».

Апеляційний суд скасував рішення місцевого суду в частині задоволених позовних вимог і у цій частині ухвалив нове рішення про відмову в позові, мотивуючи це тим, що відповідачем дотримано вимоги чинного законодавства під час введення простою.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Чинне законодавство України передбачає право профспілок на звернення до місцевого суду у разі порушення роботодавцем умов колективного договору після розгляду у тижневий строк подання про усунення порушень та відмови про усунення порушень або недосягнення згоди у зазначений термін.

Згідно зі статтею 34 КЗпП України простій – це зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами. У разі простою працівники можуть бути переведені за їх згодою з урахуванням спеціальності і кваліфікації на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації на весь час простою або на інше підприємство, в установу, організацію, але в тій самій місцевості на строк до одного місяця.

Аналіз цієї норми свідчить про те, що обов'язковою підставою для введення простою на підприємстві є повна зупинка його роботи або роботи окремих підрозділів.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи у задоволенні позову, суд апеляційної інстанції виходив із того, що головною причиною введення простою стало вимушене і тривале обмеження роботи станційного обладнання внаслідок суттєвого обмеження з боку НЕК «Укренерго» кількості та потужності енергоблоків в АТ «ДТЕК Західенерго», що здійснює виробництво електричної енергії, та як наслідок суттєве погіршення фінансового стану останніх. Крім того, із урахуванням специфіки роботи АТ «ДТЕК «Західенерго» та його структурних підрозділів повна зупинка роботи підприємства є неможливою.

Суд установив, що на період введення простою з 22 листопада 2019 року до 31 березня 2020 року ВП «Добротвірська ТЕС» АТ «ДТЕК «Західенерго» продовжувало працювати, виробляти електроенергію та здійснювати її продаж споживачам. Таким чином, ВП «Добротвірська ТЕС» АТ «ДТЕК «Західенерго» не здійснювало повної зупинки своєї роботи.

Обмеження роботи станційного обладнання, зниження рентабельності виробництва та наявність дебіторської заборгованості не є належними підставами для введення на підприємстві простою.

Крім цього, суд не встановив, що підприємство пропонувало працівникам переведення за їх згодою з урахуванням спеціальності і кваліфікації на іншу роботу на тому ж підприємстві на весь час простою або на інше підприємство, але в тій самій місцевості, що свідчить про порушення відповідачем вимог статті 34 КЗпП України.

Тому суд першої інстанції дійшов правильного висновку про те, що відповідач порушив процедуру щодо введення простою, оскільки відсутні передбачені статтею 34 КЗпП України умови для оголошення простою, тобто зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами.

Також Верховний Суд погодився з висновком суду першої інстанції про те, що встановлення неповного робочого часу з одним робочим днем на тиждень тривалістю дві години для деяких працівників ВП «Добротвірська ТЕС» АТ «ДТЕК «Західенерго» суперечить вимогам частини третьої статті 32 КЗпП України, оскільки суд не встановив і відповідач не довів наявність змін

в організації виробництва і праці, тому відсутні підстави для зміни істотних умов праці.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 листопада 2021 року у справі № 464/1320/20 (провадження № 61-11379св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101064390>

1.2. Лише використання неналежного порядку захисту трудових прав (звернення до відповідних органів щодо перевірки дотримання роботодавцем законодавства про працю) не може бути підставою для поновлення пропущеного строку звернення до суду

10 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Приватного підприємства «Граніт-Гарант» (далі – ПП «Граніт-Гарант») про визнання незаконним і скасування наказу та поновлення на роботі.

Суд установив, що позивач прийнятий на роботу на посаду охоронця ПП «Граніт-Гарант». Після тимчасової непрацездатності його не допустили до роботи та повідомили про звільнення з роботи за пунктом 1 частини першої статті 36 КЗпП України (за угодою сторін). У подальшому на його адресу надіслана трудова книжка.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову у зв'язку з його необґрунтованістю.

Апеляційний суд змінив мотивувальну частину рішення місцевого суду, визнавши позов ОСОБА_1 обґрунтованим, проте зазначивши про відсутність підстав для поновлення пропущеного позивачем строку звернення до суду за вирішенням трудового спору.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Передбачена пунктом 1 частини першої статті 36 КЗпП України угода сторін є самостійною підставою припинення трудового договору, яка відрізняється від розірвання трудового договору з ініціативи працівника а та з ініціативи власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу тим, що в цьому разі потрібне спільне волевиявлення сторін, спрямоване на припинення трудових відносин в обумовлений строк і саме з цих підстав.

Наявна у матеріалах справи заява ОСОБА_1, адресована директорові ПП «Граніт-Гарант», стосується проведення розрахунку за понаднормово виконану роботу і виявлення небажання позивача працювати у випадку порушення роботодавцем трудового законодавства. Проте у заяві не зазначено про звільнення за згодою сторін і не визначена дата закінчення роботи.

Тому Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції про порушення роботодавцем вимог при звільненні позивача на підставі пункту 1 частини першої статті 36 КЗпП України, оскільки відсутнє спільне волевиявлення сторін, спрямоване на припинення трудових відносин в обумовлений строк і саме за угодою сторін.

Водночас ОСОБА_1 пропустив строк звернення до суду за вирішенням трудового спору, оскільки, отримавши трудову книжку із записом про звільнення, позивач звернувся до суду з позовом лише через 4 місяці.

Згідно з частиною першою статті 233 КЗпП України працівник може звернутися з заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у справах про звільнення – в місячний строк з дня вручення копії наказу про звільнення або з дня видачі трудової книжки.

Тому висновки суду апеляційної інстанції про пропуск ОСОБА_1 строку для звернення до суду за вирішенням трудового спору є правильними та обґрунтованими.

Доводи позивача про те, що він звертався до відповідних органів щодо проведення перевірки дотримання законодавства про працю за фактом його звільнення, не можуть бути підставою для поновлення пропущеного строку, оскільки такі звернення не могли бути перешкодою в одночасному зверненні до суду з позовом про поновлення на роботі.

Помилка заявника в обранні неналежного порядку захисту його трудових прав не може слугувати достатньою причиною для обґрунтування поважності причин пропуску строків звернення до суду за їх захистом.

Доводи касаційної скарги про те, що суд апеляційної інстанції не звернув уваги на те, що до суду після незаконного звільнення та отримання 31 січня 2020 року трудової книжки, позивач у місячний строк, а саме 28 лютого 2020 року, звернувся до суду з позовом до ПП «Граніт-Гарант», однак його позовну заяву було повернуто, не можуть бути прийняті до уваги. Зазначені причини пропуску строку не є такими, які пов'язані з непереборними та об'єктивними перешкодами, труднощами, які не залежать від волі особи та унеможливили своєчасне, тобто у встановлений законом строк, подання позову. Крім того Верховний Суд звертає увагу, що строки, визначені статтею 233 КЗпП не перериваються і не зупиняються. Закон не пов'язує перебіг строку для звернення до суду з відповідним позовом та повернення позовної заяви. У даній справі місячний строк розпочався з моменту, коли позивач отримав трудову книжку, тобто – з 31 січня 2020 року.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 листопада 2021 року у справі № 673/723/20 (провадження № 61-11001св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101064316>

1.3. Недобросовісна поведінка працівника, що полягає в ухиленні від отримання трудової книжки та копії наказу про звільнення, має враховуватися судом при вирішенні питання щодо дотримання строків звернення до суду для захисту трудових прав

03 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «Фед-Агро» (далі – ТОВ «Фед-Агро», Товариство) про визнання незаконним і скасування наказу про звільнення, поновлення на посаді, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суд установив, що ОСОБА_1 працював у ТОВ «Фед-Агро» на посаді чергового. Наказом відповідача ОСОБА_1 звільнено з роботи на підставі пункту 4 статті 40 КЗпП України за прогули.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову у зв'язку з пропуском ОСОБА_1 місячного строку звернення до суду.

Верховний Суд змінив мотивувальну частину судових рішень з огляду на таке.

У справі, що переглядалася, суд встановив, що відсутність ОСОБА_1 на роботі була зумовлена станом його здоров'я, тому були відсутні підстави для звільнення позивача за прогули, а роботодавець порушив порядок його звільнення. Ці висновки ОСОБА_1 не оспорював, тому Верховний Суд у цій частині судові рішення не переглядав.

У касаційній скарзі позивач зазначав, що пропустив строк звернення до суду із поважних причин.

Відмовляючи у задоволенні позову, суди виходили із того, що ОСОБА_1, будучи обізнаним про своє звільнення, отримавши повний розрахунок від Товариства 18 грудня 2019 року, а трудову книжку 21 лютого 2020 року, у встановлений статтею 233 КЗпП України строк не оспорював у суді незаконність свого звільнення та не довів поважних причин пропуску строку звернення до суду з позовом у цій справі, що є підставою для відмови у задоволенні позову.

При цьому суди вдалися до аналізу пункту 1 глави ХІХ Прикінцевих положень КЗпП України щодо продовження строків, визначених статтею 233 цього Кодексу на строк дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби, проте у цій справі строк звернення до суду, передбачений статтею 233 КЗпП України, вплив до запровадження Кабінетом Міністрів України карантинних обмежень.

У трудових правовідносинах як працівник, так і роботодавець мають діяти добросовісно, не допускаючи дій, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Принцип добросовісності у трудовому праві характеризується прагненням суб'єктів належним чином, сумлінно здійснювати трудові права й виконувати обов'язки, передбачені трудовим законодавством та трудовим договором.

Реалізуючи права і виконуючи обов'язки, суб'єкти трудових правовідносин зобов'язані утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди працівнику, роботодавцю, довіллю або державі. Не допускаються дії працівника чи роботодавця, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Під зловживанням трудовим правом для сторін трудових відносин варто розуміти особливу недобросовісну поведінку, пов'язану з навмисним створенням для працівника та (або) роботодавця ситуації правової невизначеності за межами права, з порушенням принципів справедливості, добросовісності та розумності.

Суд встановив, що працівник був обізнаним про дату та підставу свого звільнення, однак на неодноразові пропозиції роботодавця отримати трудову книжку та копію наказу про звільнення, маючи фактичну можливість їх отримати у грудні 2019 року, безпідставно відмовлявся від отримання цих документів.

Така поведінка працівника не може бути визнана добросовісною та залишена поза увагою суду при вирішенні питання щодо дотримання строку, передбаченого статтею 233 КЗпП України.

У свою чергу роботодавець вживав необхідні заходи та створив належні умови для отримання документів працівником, який діючи на власний розсуд, свідомо відмовився від їх отримання без поважних причин.

Верховний Суд зауважив, що суд, встановивши, що при звільненні позивача були допущені порушення трудового законодавства, проте строк звернення до суду пропущений ОСОБА_1 без поважних причин, дійшов правильного висновку про відмову у задоволенні позову, однак допустив помилку при мотивуванні своїх висновків.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 листопада 2021 року у справі № 387/326/20 (провадження № 61-2166св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100992816>

2. Спори, що виникають із житлових правовідносин

2.1. Громадяни, які проживають у гуртожитках, не наділені правом звернення до суду з позовами про передачу гуртожитків у власність територіальних громад, оскільки їх право на приватизацію житлових приміщень у таких гуртожитках має похідний характер й виникає лише після передачі гуртожитків у власність відповідної територіальної громади

24 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «Сумбуд» (далі – ПрАТ «Сумбуд»), третя особа – Сумська міська рада, про зобов'язання вчинити дії щодо передачі кімнат гуртожитку до комунальної власності та за зустрічним позовом ПрАТ «Сумбуд» до ОСОБА_1 про виселення.

Суд установив, що ОСОБА_1 на підставі ордеру надана у користування кімната гуртожитку. У зв'язку зі зміною сімейного статусу та потребою у поліпшенні житлових умов він звернувся до Приватного комерційно-виробничого підприємства «Рубін», на балансі якого знаходився гуртожиток, із заявою про надання в користування додаткової кімнати. Позивачу в користування надано додаткову кімнату.

Рішенням виконавчого комітету Сумської міської ради гуртожиток переданий у власність ПрАТ «Сумбуд». Після звернення до відповідача із заявою про передачу пакету документів щодо приватизації кімнат гуртожитку позивач відповіді не отримав.

ПрАТ «Сумбуд» звернулося до суду із зустрічним позовом до ОСОБА_1 про виселення з кімнати гуртожитку. Вимоги мотивовані тим, що ОСОБА_1 отримав у користування лише одну кімнату на підставі ордеру, доказів правомірного набуття у користування іншої кімнати ОСОБА_1 не надав, відповідний ордер на цю кімнату йому не видавався, рішення не приймалось.

Суди розглядали справу неодноразово.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, позов ОСОБА_1 задовольнив, зобов'язав ПрАТ «Сумбуд» вчинити дії щодо передачі кімнат гуртожитку до комунальної власності територіальної громади м. Суми з метою подальшої їх приватизації за ОСОБА_1. У задоволенні зустрічного позову відмовив.

Верховний Суд судові рішення в частині позовних вимог ОСОБА_1 до ПрАТ «Сумбуд» про зобов'язання вчинити дії щодо передачі кімнат гуртожитку до комунальної власності з метою їх приватизації скасував і відмовив у цій частині позову; в решті – залишив без змін з огляду на таке.

Згідно з пунктом 6 частини першої статті 5 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» передача житлових приміщень у гуртожитках у власність громадян здійснюється на підставі рішення органу місцевого самоврядування.

Заперечуючи проти позову, ПрАТ «Сумбуд» зазначало, що передача об'єкта у комунальну власність може відбутись лише за наявності рішення спеціального суб'єкта відповідно до статті 5 Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності», частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», рішення Сумської міської ради, яким затверджено Порядок приймання-передачі до комунальної власності окремих житлових приміщень.

Тобто питання передачі спірних об'єктів залежить від того, чи буде прийняте Сумською міською радою рішення про прийняття чи неприйняття у комунальну власність спірних кімнат. Крім того, такі питання вирішуються виключно на пленарних засіданнях міської ради. У матеріалах справи відсутнє рішення Сумської міської ради про прийняття до комунальної власності спірних кімнат гуртожитку.

Громадяни, які проживають у гуртожитках, не наділені правом на звернення до суду з позовами про передачу гуртожитків у власність територіальних громад, оскільки їх право на приватизацію житлових приміщень у таких гуртожитках має

похідний характер й виникає лише після передачі гуртожитків у власність відповідної територіальної громади.

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, зобов'язуючи ПрАТ «Сумбуд» вчинити дії щодо передачі кімнат гуртожитку до комунальної власності територіальної громади міста Суми, не звернув уваги на те, що ОСОБА_1 не наділений правом на звернення до суду з позовом про передачу кімнат гуртожитку у власність територіальної громади м. Суми.

Крім того, встановивши, що ОСОБА_1 вселився до кімнат гуртожитку на підставі ордеру на одну з них, які потім об'єднав з дозволу адміністрації гуртожитку, постійно проживає в них, сплачує комунальні послуги, не має іншого житла на момент подання позову про виселення, що дає підстави стверджувати, що ці кімнати гуртожитку є в цілому його «житлом» у розумінні статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, суди дійшли обґрунтованих висновків про відсутність підстав для виселення ОСОБА_1.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 листопада 2021 року у справі № 361/7076/19 (провадження № 61-9745св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101473111>

3. Спори, що виникають із спадкових правовідносин

3.1. Зміна думки щодо відмови від спадщини у зв'язку з невиконанням певних домовленостей у подальшому особою, на користь якої здійснена така відмова, не може бути достатньою підставою для визнання заяви про відмову від спадщини недійсною відповідно до положень статті 230 ЦК України

03 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до ОСОБА_3, треті особи: приватні нотаріуси Мукачівського районного нотаріального округу та Ужгородського міського нотаріального округу, про визнання недійсними заяв про відмову від прийняття спадщини.

Суд установив, що після смерті матері позивачів та ОСОБА_3 відкрилася спадщина у вигляді житлового будинку з надвірними спорудами. За заповітом свое майно матір заповіла дітям у рівних долях. У зв'язку із спрощеною процедурою оформлення спадщини, а також перебуванням ОСОБА_1 у постійних роз'їздах, а ОСОБА_2 – на заробітках за кордоном, позивачі склали заяви про відмову від прийняття спадщини на користь ОСОБА_3. Проте відповідач стала чинити їм перешкоди у користуванні будинком і за рішенням суду виселено ОСОБА_1 із нього.

Суд першої інстанції визнав недійсними, такими, що вчинені під впливом обману, заяви ОСОБА_1, ОСОБА_2 про відмову від спадщини, права на яку їм належать за заповітом та за законом після смерті матері, на користь ОСОБА_3.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України. Відмова від прийняття спадщини є безумовною і беззастережною. Спадкоємець за законом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь будь-кого із спадкоємців за законом незалежно від черги (частина друга статті 1274 ЦК України).

Відмова від прийняття спадщини може бути визнана судом недійсною з підстав, встановлених статтями 225, 229–231 і 233 цього Кодексу.

Звернувшись до суду з цим позовом, позивачі, посилаючись на складання ними заяв про відмову від прийняття спадщини після смерті матері внаслідок обману, що мав місце з боку відповідача, визначили підставою позову правила статті 230 ЦК України.

Правочин визнається вчиненим під впливом обману у випадку навмисного введення іншої сторони в оману щодо обставин, які впливають на вчинення правочину. На відміну від помилки, ознакою обману є умисел у діях однієї зі сторін правочину.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи рішення про відмову у задоволенні позову, суд апеляційної інстанції, встановивши, що при підписанні заяв про відмову від спадщини ОСОБА_1 та ОСОБА_2 зазначили, що їм роз'яснено про безумовність та беззастережність їх заяв про відмову від прийняття спадщини, а також право на відкликання цієї заяви до закінчення шестимісячного строку з часу відкриття спадщини, та з урахуванням того, що наявність умислу в діях відповідача, істотність значення обставин, щодо яких особу введено в оману, і сам факт обману повинна довести особа, яка діяла під впливом обману, дійшли правильних висновків про те, що позивачі як спадкоємці за законом скористалися своїм правом відмови від спадщини. Отже, підписуючи заяви про відмову від спадщини на користь ОСОБА_3, позивачі свідомо позбавили себе права на частку у спадщині. При цьому, відмовляючись від спадщини, спадкоємці усвідомлювали значення своїх дій, розуміли обставини, що мають істотне значення. Нотаріус роз'яснив їм зміст норм статей 1270, 1272, 1273, 1220 ЦК України.

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду про те, що зміна думки щодо відмови від спадщини, у зв'язку з невиконанням певних домовленостей у подальшому особою, на користь якої здійснена така відмова, не може бути підставою для визнання такої відмови недійсною.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 листопада 2021 року у справі № 303/2113/19 (провадження № 61-16909св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101179692>

3.2. Несвоєчасне здійснення державної реєстрації посвідченого заповіту в Спадковому реєстрі не зумовлює його нікчемність та не є підставою для визнання заповіту недійсним

17 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: Наливайківська сільська рада Макарівського району Київської області, приватний нотаріус Київського міського нотаріального округу, про визнання заповіту недійсним.

Суд установив, що спочатку заповідач ОСОБА_4 склав заповіт, посвідчений державним нотаріусом, на користь ОСОБА_1. Пізніше ОСОБА_4 склав ще один заповіт, посвідчений секретарем сільської ради, за яким усе своє майно заповів племінниці ОСОБА_2. Позивач стверджувала, що оспорюваний заповіт зареєстровано в Спадковому реєстрі з порушенням строку внесення, тому вважала, що підпис на другому заповіті зроблено іншою особою. За результатами проведеної експертизи встановлено, що підписи у другому заповіті та у журналі реєстрації нотаріальних дій сільської ради виконані ОСОБА_4.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовив у зв'язку з тим, що оспорюваний заповіт посвідчено уповноваженою особою, а саме секретарем сільської ради у приміщенні сільської ради; заповіт відповідає вимогам закону щодо його форми та змісту, зокрема містить час та місце його посвідчення; заповіт було прочитано вголос та підписано особисто заповідачем. При цьому позивач не надала належних доказів на підтвердження того, що волевиявлення заповідача під час посвідчення заповіту не було вільним і не відповідало його волі. Порушення посадовими особами органів місцевого самоврядування строку внесення відомостей щодо посвідченого заповіту до Спадкового реєстру не свідчить про те, що волевиявлення заповідача під час посвідчення заповіту не було вільним і не відповідало його волі. Ця обставина не є визначеною законом підставою для визнання вказаного заповіту недійсним.

Верховний Суд погодився з таким висновком судів з огляду на таке.

Заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним. За позовом заінтересованої особи суд визнає заповіт недійсним, якщо буде встановлено, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідало його волі (частини перша та друга статті 1257 ЦК України).

Верховний Суд звернув увагу на те, що заповіт має бути посвідчений нотаріусом чи іншими посадовими, службовими особами, визначеними у статтях 1251–1252 цього Кодексу. Заповіти, посвідчені особами, зазначеними у частині третій цієї статті, підлягають державній реєстрації у Спадковому реєстрі в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України (частини третя та четверта статті 1247 ЦК України).

Тлумачення норм цивільного законодавства свідчить, що несвоєчасне здійснення державної реєстрації посвідченого заповіту в Спадковому реєстрі не зумовлює його нікчемність та не є підставою для оспорюваності заповіту.

Несвоєчасне подання (вже після смерті заповідача) посадовою особою органу місцевого самоврядування реєстратору заяви про реєстрацію заповіту ОСОБА_4 у Спадковому реєстрі є порушенням, допущеним секретарем сільської ради, яке не впливає на волевиявлення спадкодавця щодо розпорядження власним майном, а лише свідчить про недобросовісне виконання секретарем сільської ради своїх обов'язків щодо вчинення нотаріальних дій та не є підставою для оспорюваності заповіту.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 листопада 2021 року у справі № 755/8776/18 (провадження № 61-4841св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101240485>

3.3. Особливий правовий режим на тимчасово окупованій території України та необхідність встановлення факту смерті, отримання свідоцтва про смерть спадкодавця на підконтрольній території України, є поважною причиною пропуску спадкоємцем шестимісячного строку для прийняття спадщини

30 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Міловської селищної ради Міловського району Луганської області (далі – Міловська селищна рада) про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Суд установив, що в місті Луганськ померла мати ОСОБА_1, про що Міловським районним відділом державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції у Луганській області видано свідоцтво про смерть. Після її смерті відкрилася спадщина на все належне їй майно. Постановою приватного нотаріуса Міловського районного нотаріального округу Луганської області відмовлено у видачі позивачу свідоцтва про право на спадщину за законом на недоотриману пенсію матері через пропуск ним шестимісячного строку на подачу заяви про прийняття спадщини.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував, задовольнив позов та визначив ОСОБА_1 додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини за законом після смерті матері, яка померла у місті Луганськ.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

При вирішенні справ про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини слід враховувати, що додатковий строк визначається у разі, якщо суд визнає причини пропуску строку для прийняття спадщини поважними. У зазначеній категорії справ є обов'язковим обґрунтування в мотивувальній частині

судового рішення поважності причин пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Вирішуючи питання визначення особі додаткового строку, суд досліджує поважність причини пропуску строку для прийняття спадщини. При цьому необхідно виходити з того, що поважними є причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій.

Звертаючись до суду з позовом, як на поважність причин пропуску строку звернення з заявою про прийняття спадщини ОСОБА_1 посилався на те, що він проживає на тимчасово окупованій території України в місті Луганськ, тому з незалежних від нього обставин він не мав об'єктивної можливості виїхати на підконтрольну Україні територію для своєчасного оформлення документів.

Ураховуючи те, що у спадкоємця існували перешкоди для подання заяви про прийняття спадщини, а саме відсутність свідоцтва про смерть спадкодавця, виданого органом державної реєстрації актів цивільного стану, проте спадкоємцем вживались заходи: звернення до органів державної реєстрації про реєстрацію смерті на підставі свідоцтва, виданого органами на тимчасово окупованій території України; звернення до суду з позовом про встановлення факту смерті матері на тимчасово окупованій території України, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про задоволення вимоги про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 30 листопада 2021 року у справі № 418/3478/19 (провадження № 61-3528св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101519529>

4. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

4.1. Зміна ставлення однієї зі сторін до наслідків укладеного договору про поділ майна подружжя не свідчить про наявність помилки на момент його укладення і не є підставою для визнання договору про поділ майна подружжя недійсним

18 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – приватний нотаріус Новокаховського міського нотаріального округу Херсонської області, про визнання недійсним договору про поділ нерухомого майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя.

Суд установив, що сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, за цей час вони придбали житловий будинок садибного типу АДРЕСА_1 та автомобіль марки Fiat моделі Doblo, 2007 року випуску. Між сторонами укладений договір про поділ майна, що є спільною сумісною власністю подружжя, за умовами якого ОСОБА_1 та ОСОБА_2 дійшли домовленості, що в особисту приватну власність позивачу перейшов автомобіль, а в особисту приватну власність відповідача – житловий будинок. Позивач зазначав, що після укладення оспорюваного правочину разом із сином ОСОБА_3 та дочкою ОСОБА_4 продовжував проживати в спірному житлі,

однак ОСОБА_2 після розірвання шлюбу вживає заходи щодо його виселення, постійно вчиняє сварки, що неодноразово було приводом для звернення до правоохоронних органів.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором (частина перша статті 70 СК України).

Правочин, вчинений під впливом помилки, обману, насильства, зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною або внаслідок впливу тяжкої обставини, є оспорюваним. Обставини, щодо яких помилилася сторона правочину, мають існувати саме на момент вчинення правочину. Помилка внаслідок власного недбальства, незнання закону чи неправильного його тлумачення однією зі сторін не є підставою для визнання правочину недійсним.

Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним з цих підстав повинна довести наявність обставин, які вказують на помилку – неправильне сприйняття нею фактичних обставин правочину, що вплинуло на її волевиявлення.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій про недоведеність позивачем того, що на момент укладення оспорюваного договору про поділ спільного майна подружжя він помилявся стосовно правової природи цього правочину. Зміна свого рішення або ставлення до наслідків правочину, після його укладення, не повинні створювати уявлення про наявність помилки на момент укладення оспорюваного правочину.

При цьому в судовому засіданні ОСОБА_1 особисто заявив суду, що розумів зміст і суть оспорюваного правочину та його наслідки.

Суди першої та апеляційної інстанцій також правильно вказали на те, що наявність між сторонами спору щодо користування спірним будинком не впливає на дійсність договору про поділ спільного майна подружжя.

За таких обставин суди дійшли обґрунтованих висновків про відсутність підстав, передбачених статтею 229 ЦК України, для визнання договору про поділ нерухомого майна, що є спільною сумісною власністю подружжя, недійсним.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 листопада 2021 року у справі № 661/1093/20 (провадження № 61-11263св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101240473>

5. Спори, що виникають із питань захисту права власності

5.1. Особа, яка заявляє вимогу про визнання недійсним свідоцтва на знак для товарів і послуг, має діяти добросовісно, не допускати зловживання правом, зокрема й на реєстрацію певного позначення як знаку для товарів та послуг, не з метою

індивідуалізації товарів та послуг, а з метою перешкоджання іншому суб'єкту у використанні певного позначення

17 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та ТОВ «Консалтингова група «А-95» про визнання недійсним свідоцтва на знак для товарів і послуг, зобов'язання вчинити дії.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 зазначав про те, що йому належить свідоцтво на знак для товарів і послуг № НОМЕР_2 за індексом Міжнародної класифікації товарів і послуг для реалізації знаків та переліку товарів і послуг 35, 38, 41, 42-го класу, а ТОВ «Консалтингова група «А-95» – свідоцтво на знак для товарів і послуг № НОМЕР_1 за індексом Міжнародної класифікації товарів і послуг для реалізації знаків та переліку товарів і послуг 16-го класу. Позивач зазначав, що свідоцтво № НОМЕР_1 є схожим з раніше зареєстрованим позивачем знаком настільки, що їх можна сплутати, та може ввести в оману щодо особи, яка надає послуги. Враховуючи, що належний позивачу знак для товарів і послуг відповідає умовам надання правової охорони, тому спірне свідоцтво на знак для товарів і послуг № НОМЕР_1 про реєстрацію позначення, виданого ТОВ «Консалтингова група «А-95», є недійсним відповідно до статті 6 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг».

Суд першої інстанції задовольнив позов частково, визнав недійсним свідоцтво на знак для товарів і послуг № НОМЕР_1 про реєстрацію позначення, видане ТОВ «Консалтингова група «А-95»; зобов'язав Міністерство економічного розвитку і торгівлі України внести відповідні зміни до Державного реєстру свідоцтв України на знаки для товарів і послуг стосовно визнання недійсним свідоцтва України на знак для товарів та послуг № НОМЕР_1 повністю щодо всіх товарів та послуг 16-го класу Міжнародної класифікації знаків для товарів і послуг (далі – МКТП) та здійснити публікацію про це в офіційному бюлетені «Промислова власність».

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, відмовив у позові.

Верховний Суд скасував судові рішення, передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

У справі, що переглядалася, суд першої інстанції вважав, що існують підстави для визнання недійсним свідоцтва № НОМЕР_1 на знак для товарів і послуг від 10 жовтня 2017 року, оскільки цей знак є схожим з раніше зареєстрованим стосовно споріднених послуг 35 та 41 класів МКТП знаком для товарів і послуг за свідоцтвом України № НОМЕР_2 від 11 грудня 2017 року; апеляційний суд зробив висновок, що оскільки позивачу видано свідоцтво про знак для послуг, а товариству – для товарів, та враховуючи, що послуги класів МКТП № 35, 38, 41, 42 не є спорідненими з товарами класу МКТП № 16, не є схожими та не є тотожними, а тому підстави для недійсності свідоцтва № НОМЕР_1 на знак для товарів і послуг від 10 жовтня 2017 року відсутні.

Суд встановив, що позначення використовує з 2010 року ТОВ «Консалтингова група «А-95», має авторські права на це позначення.

Верховний Суд зауважив, що суди не врахували, що зловживання правом проявляється в тому, що, зокрема, позивач використовував право на зло, наявні негативні наслідки (різного прояву) для інших осіб (негативні наслідки являють собою певний стан, до якого потрапляють інші суб'єкти, чії права безпосередньо пов'язані з правами особи, яка ними зловживає; цей стан не задовольняє інших суб'єктів; для здійснення ними своїх прав не вистачає певних фактів та/або умов; настання цих фактів/умов безпосередньо залежить від дій іншої особи; інша особа може перебувати у конкретних правовідносинах з цими особами, які «потерпають» від зловживання нею правом, або не перебувають).

Недійсність свідоцтва на знак для товарів і послуг як приватно-правова категорія покликана не допускати або прискіпати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати, а не застосовуватися з іншою метою.

Суди не врахували, що особа, яка заявляє вимогу про визнання недійсним свідоцтва на знак для товарів і послуг, сама має діяти добросовісно, не допускати зловживання правом, зокрема й на реєстрацію певного позначення як знаку для товарів та послуг, не з метою індивідуалізації товарів та послуг, а з метою перешкоджання іншому суб'єкту у використанні певного позначення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 листопада 2021 року у справі № 757/30424/18 (провадження № 61-993св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101240543>

6. Спори, що виникають із загальних положень про договір

6.1. Укладення обдаровуванню фіктивного договору дарування, яким було відчужено подаровану річ, свідчить про збереженість дарунка та є підставою для його повернення в натурі відповідно до частини першої статті 727 ЦК України

17 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про розірвання договору дарування та про визнання недійсним (фіктивним) договору дарування.

06 листопада 2009 року між ОСОБА_1 (дарувальник) та ОСОБА_2 (обдаровуваний) укладений договір дарування, за умовами якого позивач подарувала своєму сину ОСОБА_2 1/2 частку житлового будинку. 13 січня 2020 року ОСОБА_2 уклав договір дарування належної йому частки у будинку зі своєю дружиною ОСОБА_3.

Вироком Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 26 лютого 2020 року ОСОБА_2 визнаний винним у вчиненні злочину стосовно ОСОБА_1, передбаченого частиною другою статті 125 КК України, та йому призначено покарання у виді 240 годин громадських робіт. Відповідно до частини п'ятої статті 74,

пункту 2 частини першої статті 49 КК України засудженого ОСОБА_2 звільнено від призначеного покарання у зв'язку із закінченням строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Позивач ОСОБА_1 просила визнати договір дарування, укладений між її сином та його дружиною фіктивним, таким, що не відповідає дійсним намірам сторін, оскільки після надходження обвинувального акта до суду, ОСОБА_2, усвідомлюючи, що у випадку його засудження ОСОБА_1 (дарувальник) відповідно до частини першої статті 727 ЦК України матиме законні підстави вимагати розірвання договору дарування частини житлового будинку на підставі частини першої статті 727 ЦК України, 13 січня 2020 року уклав договір дарування 1/2 частки житлового будинку зі своєю дружиною ОСОБА_3. ОСОБА_1 також просила розірвати договір дарування між нею та її сином.

Суд першої інстанції задовольнив позовні вимоги. Визнано недійсним (фіктивним) договір дарування від 13 січня 2020 року. Розірвано договір дарування від 06 листопада 2009 року. Суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції та прийняв нове рішення, яким у задоволенні позовних вимог відмовив у зв'язку з відсутністю визначених статтею 727 ЦК України підстав для розірвання договору між ОСОБА_1 та ОСОБА_2.

За результатами розгляду Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Згідно з частинами першою, четвертою, п'ятою статті 727 ЦК України дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування нерухомих речей чи іншого особливо цінного майна, якщо обдарований умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей. Дарувальник має право вимагати розірвання договору дарування, якщо на момент пред'явлення вимоги дарунок є збереженим. У разі розірвання договору дарування обдарований зобов'язаний повернути дарунок у натурі. Право дарувальника на розірвання договору дарування є строковим, адже воно існує доти, поки існує річ, яка є предметом договору.

Якщо річ була відчужена третій особі, її повернення не є можливим. Дарувальник може вимагати розірвання договору дарування лише у тому разі, коли дарунок на момент пред'явлення вимоги є збереженим, тобто знаходиться у власності обдаровуваного і його стан відповідає його призначенню. Наявність у обдаровуваного права власності на предмет дарунка є невід'ємною складовою збереженості дарунка на момент пред'явлення дарувальником вимоги про розірвання договору.

Збереженість дарунка передбачає знаходження дарунка у власності саме обдаровуваного, а не лише його фізична наявність як речі - предмета матеріального світу. Відсутність дарунка у власності обдаровуваного не відповідатиме критерію збереженості дарунка (частина четверта стаття 727 ЦК України).

Відповідно до змісту статті 234 ЦК України фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином. Фіктивний правочин визнається судом недійсним. Основними ознаками фіктивного

правочину є: введення в оману (до або в момент укладення угоди) іншого учасника або третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину.

Обґрунтовуючи вимоги про визнання недійсним (фіктивним) договору дарування від 13 січня 2020 року, ОСОБА_1 посилалася на те, що такий правочин вчинений між подружжям, на момент його вчинення як ОСОБА_2, так і його дружина ОСОБА_3 були обізнані про розгляд Лубенським міськрайонним судом Полтавської області кримінального провадження за обвинуваченням ОСОБА_2 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 125 КК України, а тому усвідомлювали майбутні негативні наслідки у випадку ухвалення судом обвинувального вироку, а саме отримання дарувальником (ОСОБА_1) права на підставі статті 727 ЦК України вимагати розірвання договору дарування та повернення собі дарунку, що підтверджується змістом протоколів допиту ОСОБА_2 від 15 березня 2018 року та від 17 жовтня 2019 року як свідка та підозрюваного відповідно. Обґрунтованим також є посилання суду першої інстанції на підтвердження того, що дії сторін оспорюваного договору не були направлені на реальне настання правових наслідків, на те, що після укладення оспорюваного договору дарування на користь ОСОБА_3 вона фактично не вступила в управління спірним майном та не несла витрат на його утримання.

Згідно із частинами другою та третьою статті 13 ЦК України при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

Цивільно-правовий договір (у тому числі й договір дарування) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення.

Як наслідок, не виключається визнання недійсним договору, направленою на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України). Недійсний правочин не створює правових наслідків для сторін, крім тих, що пов'язані з його недійсністю, а тому унаслідок визнання недійсним договору дарування від 13 січня 2020 року, як вчиненого без наміру створення правових наслідків (фіктивний правочин), дотриманими є вимоги щодо збереженості дарунка (частина четверта статті 727 ЦК України).

Таким чином, встановивши факт вчинення (підтверджений вирок суду, що набрав законної сили) обдаровуванням ОСОБА_2 злочину проти життя і здоров'я дарувальника ОСОБА_1, суд першої інстанції, з урахуванням висновків суду про доведеність позивачем фіктивності укладеного у подальшому між ОСОБА_2 та ОСОБА_3 договору дарування від 13 січня 2020 року, що свідчить про збереженість дарунка в обдаровуваного, дійшов правильного висновку про наявність

передбачених частинами першою, четвертою статті 727 ЦК України підстав для розірвання договору дарування від 06 листопада 2009 року.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 листопада 2021 року у справі №539/1509/20 (провадження № 61-6771св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101404646>

7. Питання процесуального права

7.1. Вимога про встановлення факту родинних відносин між померлими родичами позивача, заявлена разом із вимогою вирішити спір про право (право на спадщину), вирішується у позовному провадженні

03 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Городищенської міської ради Черкаської області про встановлення факту родинних відносин, визнання права власності на земельну частку (пай) у порядку спадкування за законом.

Суд установив, що баба позивача ОСОБА_2 не перебувала у зареєстрованому шлюбі з батьком її матері ОСОБА_4. За час їх спільного проживання народилася дитина – її мати ОСОБА_3, у реєстрі актового запису у графі «матір» ОСОБА_3 з невідомих підстав зазначено іншу особу. Після припинення спільного проживання ОСОБА_2 та ОСОБА_4 останній виїхав у невідомому напрямку. Після смерті ОСОБА_3 відкрилася спадщина на належне їй майно, зокрема на земельну частку (пай) у колективному сільськогосподарському підприємстві «Дружба» (далі – КСП «Дружба»), яку ОСОБА_3 фактично успадкувала після смерті матері ОСОБА_2, але не оформила спадкові права на земельну частку (пай) у встановленому законом порядку. Нотаріус відмовив ОСОБА_1 у видачі свідоцтва про право на спадщину за законом у зв'язку з відсутністю правовстановлюючих документів на майно її покійної матері та документального підтвердження родинних відносин між ОСОБА_2 та ОСОБА_3.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, мотивуючи тим, що цивільна правоздатність баби та матері ОСОБА_1, факт родинних відносин між якими вона просила встановити, припинена у зв'язку з їх смертю, внаслідок чого звернення позивача з вимогою про встановлення факту, що має юридичне значення, в інтересах померлих суперечить нормам цивільного права. Вимога про визнання права власності на пай у порядку спадкування похідна від попередньої, тому також не підлягала задоволенню.

Верховний Суд скасував судові рішення та передав справу на новий розгляд до суду першої інстанції з огляду на таке.

Спірні правовідносини щодо встановлення факту, який має юридичне значення, регулюються главою 6 розділу IV ЦПК України.

Аналіз положень статті 315 ЦПК України свідчить про те, що факт родинних відносин між фізичними особами встановлюється у судовому порядку у разі, якщо цей факт безпосередньо породжує юридичні наслідки.

Висновки судів про те, що цивільна правоздатність баби та матері ОСОБА_1 припинилася після їх смерті, тому вимога позивачки про встановлення між останніми, як матір'ю та дочкою, родинних відносин суперечить нормам цивільного права, є безпідставними, оскільки ОСОБА_1 просила встановити факт родинних відносин між останніми у зв'язку з тим, що він безпосередньо породжує юридичні наслідки, а саме право матері позивача на спадщину – спірну земельну частку, у порядку спадкування за законом.

Суди не врахували, що встановлення юридичного факту – родинних відносин між померлими бабою та матір'ю позивача, не має юридичного наслідку щодо вирішення їх прав та обов'язків, оскільки таке встановлення буде лише підтвердженням народження бабою матері ОСОБА_1.

По суті суди застосували правову позицію Верховного Суду про те, що позовні вимоги не можуть заявлятися щодо померлих осіб, які не мають цивільної процесуальної правосуб'єктності. Проте суди не звернули уваги на те, що такий висновок стосується виключно позовного провадження, де заявлені вимоги щодо спору про право. Водночас у цій справі заявлено вимогу про встановлення факту родинних відносин у порядку окремого (безспірного) провадження відповідно до пункту 1 частини першої статті 315 ЦПК України.

Позивач подала позов, а не заяву в порядку окремого провадження, виключно через те, що іншою вимогою у цій справі був спір про право (право на спадщину), тому всі ці вимоги розглядаються у позовному провадженні.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 листопада 2021 року у справі № 691/1237/20 (провадження № 61-14225св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100884870>

7.2. Ухвала суду про відмову у прийнятті заяви про збільшення позовних вимог може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення суду

01 листопада 2021 року Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа – Кропивницька міська рада, про відшкодування моральної шкоди, збитків, спричинених порушенням права і невиконанням судового рішення.

Місцевий суд прийняв позов до розгляду та відкрив провадження у справі, вирішив питання про забезпечення позову.

ОСОБА_1 подав до суду заяву про збільшення позовних вимог і місцевий суд відмовив позивачу у прийнятті цієї заяви.

Апеляційний суд повернув апеляційну скаргу позивача на ухвалу суду, керуючись тим, що оскаржувана ухвала про відмову у прийнятті заяви про збільшення позовних вимог не входить до переліку ухвал, які можуть бути оскаржені

окремо від рішення суду, така ухвала може бути оскаржена в апеляційному порядку одночасно із рішенням суду.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, передав справу до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

Відповідно до частини шостої статті 185 ЦПК України про повернення позовної заяви суд постановляє ухвалу. Ухвала про повернення позовної заяви може бути оскаржена.

Ухвала суду першої інстанції про відмову у прийнятті заяви про збільшення позовних вимог не входить до переліку ухвал, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду в порядку статті 353 ЦПК України.

Наслідком відмови у прийнятті заяви про збільшення позовних вимог є повернення такої заяви позивачу.

У пункті 6 частини першої статті 353 ЦПК України визначено, що окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо повернення заяви позивачеві (заявникові).

Якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого – суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права) (частина дев'ята статті 10 ЦПК України).

У справі «Скорик проти України» від 08 січня 2008 року Європейський суд з прав людини зазначив, що відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якщо в національному правовому порядку існує процедура апеляції, держава має гарантувати, що особи, які знаходяться під її юрисдикцією, мають право в апеляційних судах на основні гарантії, передбачені статтею 6 Конвенції. Мають бути враховані особливості провадження, що розглядається, та сукупність проваджень, що здійснювались відповідно до національного правопорядку, а також роль апеляційного суду у них.

Апеляційне провадження є важливою процесуальною гарантією захисту прав і охоронюваних законом інтересів осіб, які брали участь у розгляді справи у випадках та порядку, встановлених ЦПК України.

Зважаючи на те, що процесуальним наслідком відмови у прийнятті заяви про збільшення позовних вимог є повернення такої заяви, яка, у свою чергу, може бути оскаржена в апеляційному порядку відповідно до вимог статті 353 ЦПК України, Верховний Суд дійшов висновку, що на ухвалу суду про відмову у прийнятті заяви про збільшення позовних вимог може бути подана апеляційна скарга окремо від рішення суду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 листопада 2021 року у справі № 405/3360/17 (провадження № 61- 9545сво21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100918809>

7.3. Ухвала суду про відмову у витребуванні доказів не підлягає апеляційному оскарженню окремо від рішення суду

01 листопада 2021 року Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: Виконавчий комітет Одеської міської ради, Управління державної реєстрації юридичного департаменту Одеської міської ради, приватний нотаріус Одеського міського нотаріального округу, про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, визнання договору інвестування будівництва недійсним у частині визначення інвестора, визнання недійсним договору дарування, визнання майна спільною сумісною власністю та визнання права власності.

На стадії підготовчого засідання суд неодноразово постановляв ухвали за клопотаннями сторони позивача про витребування доказів, про відвід головуючому судді, про повернення апеляційної скарги на ухвалу суду про відмову у задоволенні клопотання про витребування доказів, про вжиття заходів забезпечення позову. ОСОБА_1 подала до суду клопотання про призначення у справі судової почеркознавчої експертизи.

За результатами розгляду клопотань ОСОБА_1 суд першої інстанції постановив три ухвали про відмову в їх задоволенні.

Трьома ухвалами місцевого суду клопотання позивача про призначення у справі судової почеркознавчої експертизи та витребування доказів залишено без задоволення.

ОСОБА_1 подала три апеляційні скарги на ухвали місцевого суду, які суд апеляційної інстанції повернув заявнику.

Верховний Суд залишив без змін ухвали апеляційного суду з огляду на таке.

Процесуальний механізм забезпечення доказів, зокрема шляхом їх витребування, призначений для того, щоб отримати/зберегти ті докази, щодо яких існують достатні підстави вважати, що з часом їх може бути безповоротно втрачено. Забезпечення доказів – це не тільки спосіб здобути докази, які стосуються предмета доказування і мають значення/потрібні для вирішення справи, але насамперед спосіб одночасно запобігти їх ймовірній втраті у майбутньому. Тобто ризик такої втрати повинен ґрунтуватися на об'єктивних фактах і тільки в сукупності усіх наведених умов суд може вжити заходів для забезпечення доказів.

Учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду лише у випадках, передбачених статтею 353 цього Кодексу. Оскарження ухвал суду, які не передбачені статтею 353 цього Кодексу, окремо від рішення суду не допускається (частина друга статті 352 ЦПК України).

Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду (частина друга статті 353 ЦПК України).

Окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо забезпечення доказів, відмови в забезпеченні доказів чи скасування ухвали про забезпечення доказів (пункт 2 частини першої статті 353 ЦПК України).

Аналіз цих норм свідчить про те, що тлумачення та застосування положень статті 353 ЦПК України має відбуватися із урахуванням можливості/неможливості поновити свої права особою, яка подає апеляційну скаргу, в інший спосіб, аніж шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду. При цьому будь-яка ухвала суду підлягає перегляду в апеляційному порядку самостійно або разом із рішенням суду. Законодавець розмежує ухвали суду першої інстанції про витребування доказів та про забезпечення доказів.

Якщо подається клопотання про забезпечення доказів шляхом їх витребування, тобто за наявності підстав для забезпечення доказів та сплати судового збору за подання заяви про забезпечення доказів, то ухвала суду першої інстанції про відмову у задоволенні такого клопотання може бути оскаржена в апеляційному порядку на підставі пункту 2 частини першої статті 353 ЦПК України.

Ухвала суду першої інстанції про відмову у задоволенні клопотання про витребування доказів у переліку, визначеному пунктом 2 частини першої статті 353 ЦПК України, відсутня. Ухвала суду першої інстанції про відмову у задоволенні клопотання про витребування доказів не може бути оскаржена в апеляційному порядку, оскільки з урахуванням стадії розгляду справи особа, яка подає апеляційну скаргу, не позбавлена можливості поновити свої права в інший спосіб – шляхом оскарження в апеляційному порядку такої ухвали разом із рішенням суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 листопада 2021 року у справі № 520/14132/18 (провадження № 61-13531сво21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100817047>

7.4. Ухвала про відмову у затвердженні мирової угоди, яка укладена на стадії виконання судового рішення, може бути оскаржена в апеляційному порядку

01 листопада 2021 року Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ТОВ «Корект», районної адміністрації міста, третіх осіб: управління архітектури та містобудування міської ради, обласного комунального підприємства обласної Ради «Бюро технічної інвентаризації та експертної оцінки», приватного нотаріуса, про визнання будівництва самочинним, знесення самочинного будівництва, усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою та 1/3 частиною будинковолодіння, приведення житлового будинку до попереднього стану, визнання недійсним договору дарування кафетерію, свідоцтва про право власності, реєстраційного посвідчення, звільнення приміщень будинку.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено.

До суду від заступника начальника Франківського ВДВС м. Львова ГТУЮ у Львівській області на стадії виконання рішення у цій справі надійшла мирова угода, укладена між ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ТОВ ВКФ «Корект».

Суди розглядали справу неодноразово.

Ухвалою суду першої інстанції відмовлено у затвердженні мирової угоди, укладеної в процесі примусового виконання рішення суду між стягувачем ОСОБА_1 та боржниками ОСОБА_2, ОСОБА_3, ТОВ «Корект».

Ухвалою апеляційного суду апеляційна скарга ОСОБА_1, ОСОБА_2 на ухвалу суду першої інстанції повернута у зв'язку з тим, що згідно з частиною другою статті 352 ЦПК України учасники справи мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду лише у випадках, передбачених статтею 353 цього Кодексу. Оскарження ухвал суду, які не передбачені статтею 353 цього Кодексу, окремо від рішення суду не допускається. У пункті 11 частини першої статті 353 ЦПК України визначено, що окремо від рішення може бути оскаржена ухвала щодо затвердження мирової угоди. Натомість позивач (стягувач) ОСОБА_1 та відповідач (боржник) ОСОБА_2 оскаржують ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди, яка в переліку статті 353 ЦПК України відсутня.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, передавши справу до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, дійшовши таких висновків.

Окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо затвердження мирової угоди (пункт 11 частини першої статті 353 ЦПК України).

Заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду (частина друга статті 353 ЦПК України).

Аналіз цих норм свідчить про те, що тлумачення та застосування положень статті 353 ЦПК України має відбуватися із урахуванням можливості/неможливості поновити свої права особою, яка подає апеляційну скаргу, в інший спосіб, аніж шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду. При цьому будь-яка ухвала суду підлягає перегляду в апеляційному порядку самостійно або разом із рішенням суду.

Ухвала про відмову у затвердженні мирової угоди, яка укладена на стадії виконання судового рішення, може бути оскаржена в апеляційному порядку, оскільки з урахуванням стадії укладення мирової угоди особа, яка подає апеляційну скаргу, не може поновити свої права в інший спосіб, аніж шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції про відмову у затвердженні мирової угоди, яка укладена на стадії виконання судового рішення.

За таких обставин апеляційний суд дійшов помилкового висновку про повернення апеляційної скарги.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 листопада 2021 року у справі № 2-41/2006 (провадження № 61-12703сво21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100817034>

7.5. Ухвала суду про повернення зустрічної позовної заяви підлягає апеляційному оскарженню

01 листопада 2021 року Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом Концерну «Міські теплові мережі» до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про стягнення заборгованості за послуги з централізованого опалення та гарячого водопостачання та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до Концерну «Міські теплові мережі» про захист прав споживачів та відшкодування моральної шкоди.

Ухвалою суду першої інстанції відмовлено у прийнятті зустрічної позовної заяви ОСОБА_2, матеріали зустрічного позову повернуто заявнику.

Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу ОСОБА_2 у частині оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову у прийнятті зустрічної позовної заяви повернуто заявнику. Ухвала суду апеляційної інстанції мотивована тим, що норми статті 353 ЦПК України не передбачають оскарження ухвали суду першої інстанції про відмову у прийнятті зустрічного позову окремо від рішення суду.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, передавши справу до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, дійшовши таких висновків.

Відповідно до пункту 6 частини першої статті 353 ЦПК України в апеляційному порядку окремо від рішення суду може бути оскаржена ухвала про повернення заяви позивачеві (заявникові).

Частина шоста статті 185 ЦПК України, до якої відсилає частина друга статті 194 ЦПК України, передбачає, що про повернення позовної заяви суд постановляє ухвалу. Ухвала про повернення позовної заяви може бути оскаржена. Копія позовної заяви залишається в суді. Про залишення копії зустрічної позовної заяви в суді у випадку її повернення заявнику зазначено у частині третій статті 194 ЦПК України.

У пункті 15.10 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України зазначено, що в разі подання апеляційної скарги на ухвали суду першої інстанції, передбачені пунктами 1, 6–9, 11, 14–16, 20, 22, 23, 37–39 частини першої статті 353 цього Кодексу (крім ухвал про відмову у прийнятті або повернення зустрічного позову, про відмову у прийнятті або повернення позову третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, ухвал про зупинення провадження у справі, які подані з пропуском строку на їх оскарження), чи подання касаційної скарги на ухвали суду апеляційної інстанції (крім ухвал щодо забезпечення позову, зміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, ухвал про зупинення провадження у справі, які подані з пропуском строку на їх оскарження, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремих ухвал) до суду апеляційної або касаційної інстанції передаються всі матеріали.

Ухвала суду першої інстанції, якою було вирішено питання про повернення заявнику зустрічної позовної заяви на підставі частини третьої статті 194 ЦПК України, охоплюється поняттям «заява позивача (заявника)», яке міститься у пункті 6 частини першої статті 353 ЦПК України, тому ця ухвала підлягає апеляційному оскарженню окремо від рішення суду.

Отже, виходячи зі змісту положень частини шостої статті 185, частин другої, третьої статті 194, пункту 15.10 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України, ухвала суду першої інстанції про повернення зустрічної позовної заяви підлягає апеляційному оскарженню відповідно до пункту 6 частини першої статті 353 ЦПК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 листопада 2021 року у справі № 333/6667/20 (провадження № 61-10400сво21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100817041>

7.6. Під час вирішення питання про поновлення строку на апеляційне оскарження судового рішення апеляційний суд має з'ясувати час виготовлення повного тексту судового рішення, внесення відомостей щодо результатів розгляду справи до Єдиного державного реєстру судових рішень, а також перевіряти дотримання судом першої інстанції процедури надіслання та отримання особою повного тексту судового рішення

03 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Універсальна» (далі – ПрАТ «СК «Універсальна») про відшкодування шкоди з урахуванням збільшення боргу, пені та трьох процентів річних.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 зазначав, що в результаті дорожньо-транспортної пригоди за участю транспортного засобу марки «ВАЗ 2103», під керуванням водія ОСОБА_2, та транспортного засобу марки «Fiat Doblo», під його керуванням, транспортні засоби отримали механічні пошкодження. Постановою суду ОСОБА_2 визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 124 КпАП України. Цивільно-правова відповідальність ОСОБА_2 була застрахована у ПрАТ «СК «Універсальна». Рішенням суду, яке набрало законної сили, на користь позивача стягнута майнова шкода. Проте судові рішення виконано в порядку примусового виконання лише через три роки, тому ОСОБА_1 вважав, що відповідач зобов'язаний сплатити йому інфляційне збільшення боргу, 3 % річних та пеню.

Суд першої інстанції відмовив у позові.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_1, оскільки скарга подана більше ніж через рік після спливу одного року з дня складення повного тексту рішення суду, а у клопотанні про

поновлення строку на апеляційне оскарження не зазначені обставини непереборної сили.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, направив справу до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

У справі, що переглядалася, 30 квітня 2021 року ОСОБА_1 подала апеляційну скаргу на рішення місцевого суду від 22 січня 2020 року.

Апеляційний суд установив, що позивач був обізнаний про розгляд справи на 22 січня 2020 року. Проте апеляційний суд не встановив, чи наявні у справі докази вручення оскаржуваного рішення ОСОБА_1, оскільки обізнаність позивача про дату розгляду справи не спростовує факту недотримання судом першої інстанції процедури надіслання повного тексту судового рішення стороні, як і не свідчить про ознайомлення сторони зі змістом такого рішення та його мотивами.

Суд установив, що на рішенні суду першої інстанції від 22 січня 2020 року міститься відмітка про те, що повний його текст складено 03 лютого 2020 року. У матеріалах справи наявні супровідні листи суду від 12 лютого 2020 року та від 03 серпня 2020 року, які не підтверджують направлення копії рішення суду до відома. Також у травні та липні 2020 року зареєстровані адвокатські запити щодо надання інформації про результат розгляду цієї справи або про дату наступного судового засідання.

Поза увагою апеляційного суду також залишилося те, що згідно з інформацією із Єдиного державного реєстру судових рішень рішення місцевого суду від 22 січня 2020 року надіслано судом до реєстру 23 березня 2021 року, зареєстровано – 24 березня 2021 року, а оприлюднено – 25 березня 2021 року, тобто за спливом одного року.

Таким чином, апеляційний суд виявив надмірний формалізм та непропорційність між застосованими засобами та поставленою метою, за відсутності інформації щодо результатів розгляду справи, про що свідчать його звернення, а також дані про отримання рішення суду першої інстанції позивачем, у зв'язку з чим дійшов передчасного висновку про відмову у відкритті апеляційного провадження.

Під час нового розгляду апеляційному суду слід перевірити матеріали справи, які вказують на дату складання повного тексту судового рішення в сукупності із відомостями, внесеними до Єдиного державного реєстру судових рішень, та з'ясувати, чи дійсно повний текст судового рішення був виготовлений у дату, зазначену в судовому рішенні.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 листопада 2021 року у справі № 466/6958/19 (провадження № 61-11680св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101064204>

7.7. Вид забезпечення позову у вигляді арешту земельної ділянки не є співмірним із позовними вимогами про скасування державного акта про право власності на землю та визнання недійсним договору купівлі-продажу, оскільки рішення суду за наслідками розгляду цих вимог не підлягає примусовому виконанню

10 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, Рожнівської сільської ради Броварського району Київської області про скасування державного акта про право власності на землю та визнання недійсним договору купівлі-продажу.

У серпні 2014 році ОСОБА_1 звернулася до суду із позовом до ОСОБА_2, ОСОБА_3, Рожнівської сільської ради Броварського району Київської області про скасування державного акта про право власності на землю та визнання недійсним договору купівлі-продажу.

У березні 2021 року ОСОБА_1 подала заяву про забезпечення позову шляхом накладення арешту на земельну ділянку, мотивуючи це тим, що під час державної реєстрації права власності на спірну земельну ділянку ОСОБА_3 неодноразово здійснювала маніпуляції з земельними ділянками з метою переміщення меж її земельної ділянки. З метою створення перешкод та унеможливлення відновлення порушених прав позивача відповідач може відчужити земельну ділянку та/або будинок, який розташований на ній, третій особі. У разі відчуження земельної ділянки ОСОБА_3 новий власник майна вважатиметься добросовісним набувачем, що значно ускладнить можливість позивача захистити свої права у такому провадженні, оскільки при виникненні зазначених обставин фактично відбудеться зміна власника майна.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, заяву задовольнив, наклав арешт на земельну ділянку, що належить на праві власності ОСОБА_3.

Верховний Суд судові рішення скасував, відмовив у задоволенні заяви з огляду на таке.

Розглядаючи заяву про забезпечення позову, суд має з урахуванням доказів, наданих позивачем на підтвердження своїх вимог, пересвідчитися, зокрема, в тому, що між сторонами дійсно виник спір та існує реальна загроза невиконання чи утруднення виконання можливого рішення суду про задоволення позову; з'ясувати обсяг позовних вимог, дані про особу відповідача, а також відповідність виду забезпечення позову, який просить застосувати особа, котра звернулася з такою заявою, позовним вимогам. Вирішуючи питання про забезпечення позову, суд повинен співвідносити негативні наслідки від вжиття заходів забезпечення позову з тими негативними наслідками, які можуть настати внаслідок невжиття цих заходів. Необхідність застосування заходів забезпечення впливає з фактичних обставин справи, які свідчать про наявність підстав вважати, що незастосування цього заходу призведе до утруднення чи унеможливлення виконання рішення суду в разі задоволення позову.

У справі, що переглядалася, суди застосували такий захід забезпечення позову, як арешт земельної ділянки. При задоволенні заяви про забезпечення позову суди вважали, що такий захід забезпечення позову є співмірним із заявленими позивачем вимогами і забезпечить їх виконання та ефективне поновлення прав позивача. Вживаючи заходи забезпечення позову, суд вважав обґрунтованими доводи позивача про можливе відчуження відповідачем нерухомого майна, яке може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду.

Суди не звернули уваги на те, що при використанні механізму забезпечення позову учасники спору повинні належним чином обґрунтовувати підстави застосування відповідного заходу забезпечення позову у конкретній справі; зазначити обставини, які свідчать про те, що неприйняття зазначеного заходу може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду; підтверджувати такі обставини належними й допустимими доказами. Позивач заявив вимоги про скасування державного акта про право власності на землю та визнання недійсним договору купівлі-продажу. Рішення суду за наслідками розгляду цих вимог не підлягає примусовому виконанню. Тому захід забезпечення позову у вигляді арешту земельної ділянки не є співмірним із заявленими позивачем вимогами.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 листопада 2021 року у справі № 361/6799/14-ц (провадження № 61-16714св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101064175>

7.8. При вирішенні питання про видачу дублікату виконавчого листа судам необхідно перевіряти обставини переривання строку пред'явлення його до виконання та обставини надсилання стягувачу виконавчих документів

17 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за заявою Акціонерного товариства «Полтава-банк» (далі – АТ «Полтава-банк») про видачу дублікату виконавчого листа.

Суд установив, що рішенням суду у справі № 419/310/12 з ОСОБА_1 на користь АТ «Полтава-банк» стягнута заборгованість за договором про відкриття картрахунку та обслуговування платіжної картки; у справі видано дублікат виконавчого листа, який разом із заявою про відкриття та здійснення виконавчого провадження був направлений для примусового виконання до Чечелівського ВДВС у м. Дніпрі, який відкрив виконавче провадження.

За результатами моніторингу даних системи АСВП встановлено, що зазначене виконавче провадження закрито, однак ані постанови про закриття виконавчого провадження, ані виконавчого листа банк не отримав.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні заяви у зв'язку з тим, що строк пред'явлення виконавчого листа № 419/310/12 сплив та судом не поновлений, а також відсутні докази його втрати.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, направив справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Дублікат виконавчого документа видається замість втраченого оригіналу лише за наявності достатніх доказів того, що виконавчий документ дійсно втрачено. Крім того, однією з підстав можливості видачі дубліката виконавчого документа є подання відповідної заяви протягом строку, встановленого для пред'явлення виконавчого документа до виконання, який повинен обчислюватися з урахуванням переривання цього строку та/або його зупинення.

Аналіз норм Закону України «Про виконавче провадження» дає підстави для висновку про те, що строк пред'явлення виконавчого документа до виконання переривається пред'явленням виконавчого документа до виконання. Після переривання строку пред'явлення виконавчого документа до виконання перебіг строку поновлюється, а повернення стягувачу виконавчого документа не позбавляє його права повторно пред'явити виконавчий документ до виконання.

У справі, що переглядалася, АТ «Полтава-банк» неодноразово пред'являло виконавчий лист та його дублікат до виконання, після чого державний виконавець відкривав виконавче провадження, а в подальшому, здійснивши ряд виконавчих дій, своєю постановою повертав виконавчий документ стягувачу без виконання у зв'язку з неможливістю виконати рішення суду, оскільки у боржника не виявлено майно, на яке можливо звернути стягнення в межах суми боргу.

Таким поверненням строк пред'явлення виконавчого документа до виконання переривався, тобто поновлювався. Також не встановлено пропуску строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання і органами державної виконавчої служби при неодноразовому відкритті виконавчого провадження за виконавчим листом.

Докази повернення органом державної виконавчої служби стягувачу без прийняття до виконання виконавчого листа на підставі пункту 2 частини четвертої статті 4 Закону України «Про виконавче провадження» у матеріалах справи відсутні.

Разом із цим копії постанов виконавця та інші документи виконавчого провадження доводяться виконавцем до відома сторін та інших учасників виконавчого провадження, надсилаються адресатам простим поштовим відправленням або доставляються кур'єром, крім постанов про відкриття виконавчого провадження, про повернення виконавчого документа стягувачу, повідомлення стягувачу про повернення виконавчого документа без прийняття до виконання, які надсилаються рекомендованим поштовим відправленням.

Таким чином, належним доказом підтвердження надсилання стягувачу копії постанови про повернення виконавчого листа разом із направленням його оригіналу є виключно квитанція про відправлення та рекомендоване повідомлення про вручення поштового відправлення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 листопада 2021 року у справі № 419/310/12 (провадження № 61-13084св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101211358>

7.9. Судові витрати, пов'язані з розглядом адміністративної справи в суді, не є збитками чи шкодою у розумінні вимог статей 22, 1166, 1173–1175 ЦК України, тому питання про їх розподіл повинно вирішуватися в порядку, передбаченому нормами КАС України

01 листопада 2021 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Держгеокадастру у Запорізькій області про відшкодування шкоди.

Суд установив, що Головне управління Держгеокадастру у Запорізькій області подало до Запорізького окружного адміністративного суду адміністративний позов у справі про визнання протиправним та скасування рішення та зобов'язання вчинити певні дії (справа № 280/5196/19), в якій ОСОБА_1 виступав третьою особою. У задоволенні позову було відмовлено. ОСОБА_1 вважав, що протиправними діями Головного управління Держгеокадастру у Запорізькій області йому завдано матеріальну шкоду, яка складається з: витрат, пов'язаних із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи, витрат сторін та їх представників, що пов'язані із прибуттям до суду.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у відкритті провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 186 ЦПК України. Суд роз'яснив ОСОБА_1 право звернення до суду, який розглядав адміністративну справу, щодо можливості відшкодування судових витрат у порядку, передбаченому нормами КАС України.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

У справі, що переглядалася, ОСОБА_1 фактично просить не відшкодувати шкоду, передбачену вимогами статей 1166, 1173–1175 ЦК України, а стягнути судові витрати, понесені ним під час розгляду адміністративного позову у справі № 280/5196/19.

Відповідно до статті 1174 ЦК України шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні нею своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цієї особи.

Згідно з частиною третьою статті 132 КАС України до витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати: 1) на професійну правничу допомогу; 2) сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду; 3) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз; 4) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; 5) пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи.

За своєю суттю судові витрати можуть бути відшкодовані виключно у спосіб, передбачений процесуальним законодавством, і лише в тому процесі, в якому розглядалась справа.

Таким чином, судові витрати в адміністративній справі, зокрема ті, що пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи, витрати сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду, за відрив від звичайних занять є процесуальними витратами, які стягуються у порядку, визначеному КАС України.

Верховний Суд погодився із висновками судів першої та апеляційної інстанції про те, що зазначені ОСОБА_1 витрати сторін не є шкодою чи збитками у розумінні вимог статей 22, 1166, 1173–1175 ЦК України, не входять до складу ціни позову та не можуть стягуватися як матеріальні збитки чи шкода, оскільки є судовими витратами, що пов'язані з розглядом адміністративної справи в суді, і впливають із процесуальних, а не матеріально-правових відносин.

Отже, судові витрати не є тотожними заподіяній шкоді чи матеріальним збиткам та не набувають відповідних ознак унаслідок нереалізації права на їх відшкодування у передбаченому процесуальним законом порядку.

Таким чином, питання про розподіл судових витрат, понесених під час розгляду адміністративного позову у справі № 280/5196/19, повинно вирішуватися у встановленому процесуальним законом порядку судом, який ухвалив рішення у цій справі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 листопада 2021 року у справі № 331/247/21 (провадження № 61–5175св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100704537>

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за листопад 2021 року / упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду/ Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС, к.ю.н, доцент Д.Д. Луспеник/ Київ, 2021. 35 стор.

¹**Застереження:** видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua